

**VI RAPPORTERAR OM
KVINNOR
I KRIG
OCH KONFLIKTER**

EN KVINNA GRÅTER FÖRTIVLAD. Hon är ett av krigets många offer. Hon är maktlös i en värld där mannen krigar och har makten. Kriget pågår runt henne men hon kan inte påverka förloppet.

Män krigar och kvinnor gråter. Så ser beskrivningarna oftast ut när krig och konflikter skildras i media. Bilder där kvinnor är aktiva och försöker påverka utvecklingen är sällsynta. Men ser verkligheten ut så här? Att kvinnor drabbas hårt av krig och konflikter, både som en del

av civilbefolkningen och i egenskap av att vara kvinnor, är ett faktum. Men både män och kvinnor har en rad olika roller, i såväl krig som fred, som inte får plats i den givna könsmallen.

Kvinnor är aktivister, beslutsfattare, familjeförsörjare och soldater. Aktörer att rapportera om och intervjua, oavsett om de är i maktposition eller som representanter för civilsamhället. Även om kvinnorna inte deltar i de faktiska striderna är de aktörer som lever i, har åsikter om och påverkar konflikten.

Att kvinnor är osynliga går igen i nästan all nyhetsrapportering. I det globala nyhetsflödet utgör kvinnor cirka 20 procent av nyhetssubjekten enligt rapporten "Who makes the news 2005". Rapporten bygger på en granskning av nyhetsmedier i 76 länder på alla kontinenter avseende könsrepresentation. I Sverige var motsvarande siffra 30 procent 2005.

Material från nyhetsbyråer är ofta särskilt obalanserat när det gäller kön; kvinnorna är få och könsstereotyperna starka. När medierna har egna korrespondenter på plats finns större möjligheter till nyansering. Ett minskat antal korrespondenser på plats runt om i världen gör att media i allt större utsträckning domineras av material från de stora nyhetsbyråerna.

DEN 16 FEBRUARI 2005 granskade aktivister och forskare i 76 länder världen runt media i det så kallade

”Global Media Monitoring Project”. Det var tredje gången granskningen genomfördes, första gången var 1995. Rapporten ”Who makes the news 2005?”, som sammanfattar resultaten, är skriven av organisationen World Association for Christian Communication. I rapporten ”Räkna med kvinnor” skriven av nätverket Allt är Möjligt presenteras det svenska resultatet. Kvinna till Kvinna deltog i granskningen av svensk media.

Faran med den traditionella konfliktbevakningen, som fokuserar på de stridande parterna och själva krigshandlingarna, är att den minskar mottagarens möjlighet att förstå konflikten. Att krigets vardag i civilsamhället är av stor betydelse för konfliktens utgång förbises alltför ofta. Kriget i ”Långtbortistan” framstår som obegripligt och omöjligt att stoppa.

När kvinnors röster, behov och intressen glöms bort eller negligeras förmedlas en skev världsbild, som i sig är ett hot mot demokrati, jämställdhet och rättvisa. Den som ges utrymme i media får en röst och kan påverka.

Att låta alla parter få komma till tals är en journalistisk grundregel. Men vilka är parterna i en konflikt? Är det bara de stridande som räknas? Hur är det med civilsamhället — frivilligorganisationerna, kvinnorna, barnen och de gamla? Vad säger de om konflikten?

Det är i stort sett omöjligt att skildra en konflikt på ett objektivt sätt. I varje konflikt ingår många parter som alla har sin syn på det som sker och som de är angelägna om att föra ut till media. I värsta fall kan negligeringen av civilsamhället, av kvinnorna, till och med påverka konflikten i sig. Det blir en part, de makt-havande männen, som ges medieutrymme.

Det är vanligt att kvinnor, experter och aktörer, negligeras av beslutsfattare och makthavare i sina egna samhällen och därför är de mindre synliga för den som kommer utifrån. Även om svaret blir att ”det inte finns några kvinnor att tala med i den här/vår kultur” av de män och makthavare man möter så stämmer inte detta. Kvinnor och kvinnoorganisationer görs till icke-aktörer och icke-händelser och de redan starka parterna blir ytterligare stärkta. Media kan förstärka den marginalisering som kvinnorna utsätts för i sina samhällen. För att få tag i kvinnor måste man ofta vända sig direkt till kvinnor. I alla länder finns det kvinnoorganisationer som kan förmedla kontakter och ge uppgifter om var man kan få tag i kvinnor att intervjua.

KVINNOR OCH MEDIA identifierades som en av de tolv viktigaste frågorna att förändra på FN-konferensen om kvinnors rättigheter i Peking 1995. 189 länder skrev under på att de skulle arbeta för att öka andelen kvinnor som arbetar inom media, kvinnors tillgång till media och att motverka stereotypa skildringar av kvinnor i media. Sverige var ett av dessa länder.

Ett aktivt sökande efter nyhetsuppslag bortom själva striderna ger nya vinklar på konflikten. Det handlar om att bredda fokus i nyhetsvärderingen. Vad sker bortom krigsbulletinerna? Vad är det som *också* händer just nu? Hur är det att vara på flykt med ett blöjbarn? Hur kommer det sig att kvinnorna vågade resa och träffa

andra kvinnor över konfliktgränsen? Stämmer påståendet att kvinnorna, och samhället, blir säkrare av att militären patrullerar på gatorna? Är det hela befolkningen i ett land som gör uppror eller är det i huvudsak unga män? Alla dessa frågor är också nyheter om konflikten.

JAKE LYNCH
UTRIKESREPORTER

– Om man som journalist breddar ramen och söker bortom de stridande parterna så kommer kvinnor automatiskt med i rapporteringen, menar den brittiske utrikesreportern Jake Lynch som bland annat arbetat för BBC, Skynews och tidningen Independent.

Bortom konfliktens epicentrum finns kvinnorna. Det är ofta de som står för fredsförsöken, konstaterar han.

– I konflikten Israel-Palestina till exempel. Där består fredsrörelsen mest av

kvinnor. Men ändå ser vi så få kvinnor i rapporterna därifrån. Vad beror det på? Uppenbart är det så att reportrarna själva väljer att inte ta med kvinnor.

Jake Lynch anser att varje journalist har ett ansvar att arbeta för en balanserad journalistik där marginaliserade grupper finns representerade. En god journalist bör också fokusera mindre på konflikten som sådan och mer på bakgrunden till konflikten och på de fredsinitiativ som finns. Att gömma sig bakom myten av den objektiva, opartiska journalisten fungerar inte längre, menar han.

– Vi gör ändå alltid val och tar ställning. Då är det bättre att diskutera det öppet och tillåta oss att definiera vilken sorts journalistik vi vill ha.

Tiden är mogen för att analysera den journalistiska etiken och se till vilka konsekvenser de rådande normerna får, framhåller han. Att medvetet välja ett "fredsperspektiv", det vill säga att bevaka en konflikt på ett sätt som ökar kunskaperna om konfliktens ursprung och effekter, strider inte mot det journalistiska uppdraget, hävdar han. Tvärtom.

– Vårt uppdrag är att skildra alla grupper i samhället och beskriva deras behov och situation. För dem som jobbar inom public-service media är uppdraget ofta direkt formulerat så att rapporteringen ska bidra till demokrati och jämställdhet.

Jake Lynch har tillsammans med Annabel McGoldrick skrivit böckerna "Reporting the World" och "Peace journalism". www.peacejournalism.org

MARIKA GRIEHEL
FRILANSJOURNALIST

Kvinnor kan, liksom män, uttala sin syn på konflikten och dess orsaker. När kvinnor tillfrågas är det nästan alltid om hur de som kvinnor påverkas av konflikten eller deras syn *som* kvinnor på konflikten. Naturligtvis är inte den personliga upplevelsen av kriget ointressant. Både män och kvinnor kan uttala sig om fenomenet kopplat till det egna könet och stå för den personliga upplevelsen av kriget. Men det finns alltid kvinnor och män som är kunniga nog att lyfta sig ur beskrivningen av sin egen specifika situation och har möjlighet att tala om konflikten i stort.

När kvinnor endast får uttala sig om personliga erfarenheter, eller ge en "kvinnas" syn på saken, så är det lätt att läsaren/tittaren uppfattar det som att kvinnor "tycker till" om kriget och inte har några åsikter av värde för att förstå konflikten eller se dess lösning.

När media fokuserar på själva krigshandlingarna och de stridande parterna är det lätt att missa andra viktiga händelser som sker parallellt.

Bilden av kvinnor som offer är särskilt tydlig i rapporteringen från Afrika. Utsetta kvinnor (och män) får symbolisera bilden av Afrika som en hopplös kontinent utan framtid. Under de senaste tio åren har bilden av Afrika blivit alltmer stereotyp, konstaterar frilansjournalisten Marika Griehsel.

– Jag vill inte att människor ska porträtteras bara som offer. Den bilden är inte sann och den ger en cynisk bild av människor, säger hon.

När Marika Griehsel och hennes man, filmfotografen Simon Stanford, arbetar analyserar de noga hur varje enskilt intervjuobjekt påverkas. I ett fall valde de att inte intervjua en kvinna som var döende i aids, fastän hon var villig att ställa upp. Istället intervjuade de en representant från en organisation som arbetar med HIV/Aids-frågan.

– Man måste alltid tänka ett steg längre. Det är alltför lätt att publicera ett namn och en bild från tredje

världen, på ett sätt som vi inte skulle acceptera om det gällde till exempel svenskar.

I mitten av 90-talet tappade medierna (i nord) intresset för vad som händer i Afrika. Allt färre korrespondenter finns idag på plats, och de stora nyhetsbyråerna tar över alltmer av rapporteringen. Tyvärr leder det också till att offerbilden av människor i Afrika förstärks, menar Marika Griehsel.

– Fokus ligger allt mer på katastrofer, den analyserande journalistiken har nästan försvunnit. Istället för möten med andra människor får vi nyhetsbyråernas ofta svart-vita bild.

Själv har hon blivit mer och mer medveten när det gäller genusfrågor. Men det är inte kvinnors situation i Afrika som påverkat henne mest, utan snarare att leva i två kulturer.

– Jag var chockad när jag kom hem till Sverige efter att ha bott länge i Afrika. När jag såg hur kvinnor beskrivs i media när det gäller våldtäkt, till exempel. Att det inte hänt mer här!

NÅGRA EXEMPEL PÅ MISSADE NYHETER

1. NÄR DET RAPPORTERAS OM Dödläge i fredsförhandlingarna mellan Israel och Palestina sedan andra intifadan bröt ut i september 2001.

Så får vi inte veta att representanter från en israelisk och en palestinsk kvinnoorganisation i fredsnätverket Jerusalem Link talar i maj 2002 i FN:s säkerhetsråd om lösningar på konflikten.

2. NÄR DET RAPPORTERAS OM Studentrörelsen Otpor får regimen Milosevic på fall i Serbien våren 2000.

Får vi inte veta att den serbiska kvinnorörelsen bedrev en dörrknackningskampanj där 500 aktivister gick från dörr till dörr på landsbygden. Ungefär 50 000 kvinnor fick besök av aktivisterna. Kampanjerna uppskattas sammantaget ha påverkat upp emot 600 000 kvinnor att gå och rösta. Valdeltagandet steg från 50 till 70 procent, vilket i sin tur kan ha varit avgörande för Milosevic-regimens fall.

3. NÄR DET RAPPORTERAS om förhandlingarna om Kosovos framtida status som sattes igång hösten 2005 under ledning av FN:s särskilda sändebud Martti Ahtisaari.

Får vi inte reda på att i den kosovoalbanska förhandlingsdelegationen ingår inga kvinnor trots pro-

tester och krav från kvinnorörelsen att få vara med och bestämma om framtiden.

4. NÄR DET RAPPORTERAS om fredliga och folkliga revolutioner, med kvinnor aktivt deltagande, som störtar korrumperade diktatorer och diktaturer i forna Sovjetrepubliker i början av 2000-talet.

Får vi sedan inte veta att när nya demokratiska styren inrättats fick kvinnorna träda tillbaka och se sina rättigheter inskränkta i Georgien, Ukraina och Kirgistan. Georgien gick från att ha fem kvinnliga ministrar när regeringen Saakhasvili inrättades till endast en inom ett år.

5. NÄR DET RAPPORTERAS om att Jugoslavien- och Rwandatribunalerna behandlar våldtäkter i krigens som krigsbrott.

Får vi inte veta att många kvinnor inte vågar vittna om vad de utsatts för eftersom de är rädda för följderna om det blir känt hos deras familjer och bekanta att de blivit våldtagna.

6. NÄR DET RAPPORTERAS om att fredsavtal skrivs för Bosnien-Hercegovina i Dayton 1995.

Får vi inte veta att inga kvinnor från länderna i forna Jugoslavien finns med under fredsförhandlingarna.

BIBI HÄGGSTRÖM
REPORTER
SYDSVENSKAN

– Striderna har varit det viktiga - allt runt omkring har setts som något för Röda Korset. Att kvinnor är viktiga aktörer i återuppbyggnaden har inte uppmärksamats förrän på senare år.

Bibi Häggström är allmänreporter på Sydsvenska Dagbladet. I över trettio år har hon arbetat för en jämställd nyhetsbevakning. Bland annat som ung chef på Rapports nyhetsredaktion, som jämställdhetsombud på lokalradion och som försvarsreporter. 1994 åkte hon första gången till Bosnien för att följa den första svenska FN-bataljonen, därefter har det blivit många Bosnienresor.

– Då, strax efter kriget, fick vi möta många kvinnor som var offer, det var den bilden myndigheterna ville ge. Efter det har jag rest mycket i området och idag känner jag kvinnoorganisationerna där och vet hur starka de är.

Att känna en kultur och ett område är viktigt för att kunna ge en balanserad bild, understryker Bibi Häggström, som har en del av utrikesbevakningen på sin lott. Annars är det lätt att fastna i maktens hierarkier.

– Om jag kommer till en plats som är ny för mig eller ska skildra något jag inte tidigare skildrat är jag ofta tvungen att börja på toppen - och där finns ju alltid väldigt mycket karlar. Då blir perspektivet automatiskt ett annat.

Men för Bibi Häggström finns strävan efter könsbalans alltid där. Idag fungerar den mer som en autopilot, förklarar hon.

– Det är inte något som jag medvetet tänker på. Jag jobbar så, helt enkelt. Men inte bara jag, numera finns insikten hos alla på redaktionen, hos varje reportrer, fotograf och redigerare.

När Sydsvenskan för några år sedan började mäta hur många kvinnor respektive män som fanns med i tidningen blev det en viktig vändpunkt.

– Vi ville se hur vi låg till, hur det stod till med könsfördelningen. Vår uppgift är ju att spegla samhället. Resultatet var så pass dåligt att vi konstaterade att så kan vi inte ha det. Idag har det blivit en självklarhet att både kvinnor och män ska finnas med.

DONALD BOSTRÖM
JOURNALIST OCH FOTOGRAF

– Jag har varit i afrikanska länder där kvinnorna är helt osynliga för besökare. Det är männen man träffar, kvinnorna får vara kvar inne i hyddorna. I realiteten är det ju kvinnorna som bär upp dessa samhällen, men de får sällan uttala sig. Även om det skiljer sig mellan länder är tendensen densamma.

Donald Boström menar att världens mest vanliga bild antagligen är den som anspelar på Maria och Jesusbarnet, kvinnan med barnet vid bröstet.

– Det är en riktig kliché. Men jag bojkottar inte motivet som sådant om det fyller en funktion. För en tid sedan gjorde jag ett jobb om hiv-smittade kvinnor och barn, det handlade om att barn blir smittade genom bröstmjölken. I ett sådant läge är bilden av kvinnan med barnet vid bröstet berättigad.

Donald Boström berättar om bilder på kvinnor han tagit från två olika konflikter.

FOTO 1 PALESTINA

”Palestina är ett samhälle med en kvardröjande feodal struktur. Men under intifadan skapades utrymme för många starka kvinnor att stiga fram – en del i traditionella kläder och slöja, andra i jeans och t-shirt. De skulle inte ha fått de nya rollerna om det inte vore för konflikten. Men man har inte sett mycket av dem i media. Media skildrar med förkärlek de stora elefanterna, vilket innebär män till nästan 100 procent.

Bilden togs 1987. Israel hade deporterat palestinier till Grekland och dessa samlades i Aten för att med båt försöka ta sig över till Haifa. När försöket misslyckades efter att den israeliska militären hade sprängt båten vidtog en demonstration för att väcka omvärldens uppmärksamhet. Jag fastnade för styrkan och självförtroendet som den här kvinnan utstrålade. Det var så klart mest män i demonstrationen och hon stack ut i mängden.”

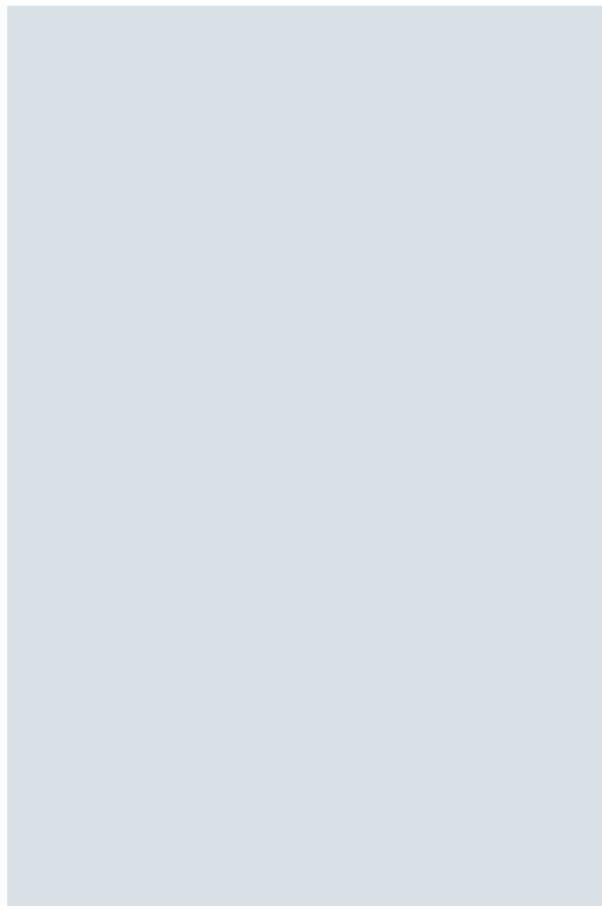
FOTO 2 ERITREA

”Elsa Wlgaber kämpade halva sitt liv i skyttegravarna för Eritreas självständighet. Under femton år vid fronten förskakade hon både familj och utbildning.

För många unga kvinnor var befrielse-rörelsen ett alternativ för att slippa det gamla samhällets kvinnoförtryck. I fält var de jämställda männen.

När kriget var över tog det gamla samhället åter sitt grepp över vardagen och många män tog kommandot och menade att kvinnorna skulle underordna sig. Men Elsa och många andra kvinnor som offrat sig under kriget kunde inte längre acceptera det gamla samhällets kvinnosyn.

Hon sa att man lämnat det bakom sig och att om kvinnorna dög som soldater kunde de också duga som fullvärdiga medborgare. Hon menade att om kampen var över för Eritreas män, så hade kampen för kvinnornas del bara börjat.”

INGRID THÖRNQVIST
BITRÄDANDE UTRIKESCHEF
SVERIGES TELEVISION

– Målet är att alla våra inslag ska vara balanserade både politiskt och när det gäller kön. Men där är vi inte idag. Trots att vi arbetar medvetet med de här frågorna, så är det fortfarande mer än dubbelt så många män som kvinnor i inslagen.

Ingrid Thörnqvist berättar att utrikesredaktionen sedan början av 2006 arbetar systematiskt med att analysera innehållet i sändningarna ur ett könsperspektiv. Varje vecka har en av medarbetarna i uppdrag att gå igenom alla inslag och titta på vilka personer som medverkar utifrån kön – och funktion.

– Det är viktigt att (också) titta på funktion, om en kvinna eller man intervjuas på gatan eller i egenskap av expert. Vi har blivit bättre på att hitta kvinnliga experter. De finns alltid! Men är oftast svårare att finna.

Annars är det lätt att "kvinnokvoten" fylls med kvinnor från gatan, som får uttala sig i egenskap av vanlig människa. Men kraven har skärpts och idag vet alla reportrar att de har förväntningen på sig att kvinnor ska finnas med som experter i lika hög grad som män, förklarar Ingrid Thörnqvist.

– Ledningen har varit tydlig med detta. Och idag finns en medvetenhet bland reportrarna om kravet på könsbalansering, men långt ifrån alla förstår varför det är viktigt.

Någon statistik över vilka val kvinnliga respektive manliga reportrar gör när det gäller intervjupersoner och ämnen har redaktionen inte tagit fram. Men Ingrid Thörnqvists erfarenhet är att det skiljer sig åt mellan könen, framför allt när det handlar om ämnesval.

– När det gäller reportageidéer så spelar det väldigt stor roll. Kvinnor väljer en annan typ av ämnen, som ligger kvinnor närmare, och fler kvinnor får komma till tals. Men när det handlar om raka korta nyheter så är det ingen skillnad, där verkar både kvinnor och män arbeta med samma autopilot.

Att det är så svårt att förändra journalistiken när det gäller balans mellan könen handlar i grund och botten om att tankarna ännu inte är tillräckligt förankrade. För att nå en mer genomgripande förändring måste det finnas en medvetenhet hos varje journalist om varför könsbalansering är viktigt. Det gäller att få med alla på tåget, konstaterar Ingrid Thörnqvist.

– Men det finns också rent kommersiella drivkrafter för förändring i den här riktningen som ofta glöms bort. Identifika-

tion är viktigt, det vet vi idag, och för att få kvinnliga läsare/tittare gäller det för medierna att ha med kvinnor.

När det gäller det egenproducerade materialet är det av naturliga skäl lättare att styra innehållet och aktivt söka kvinnor. Desto svårare är det med material från nyhetsbyråerna (t.ex. AP och Reuters), som ofta är väldigt traditionellt både vad gäller val av ämne och könsroller.

– Där ligger fokus nästan alltid på själva konflikten, och det är krigsherrarna som syns. Finns kvinnor och barn med är det som offer, till exempel i reportage från flyktingläger. Det handlar väldigt lite om fredsfrågor; det finns sällan material från fredssamtal till exempel.

En gång om året träffar SVT:s jurist nyhetsbyråerna för att diskutera avtalsfrågor, men då behandlas i regel inte det journalistiska innehållet. Men möjligheten att påverka finns där.

– Ja, vi skulle kunna påverka om vi vill. Om vi efterfrågar en särskild sorts material så är det klart att det spelar roll. Hitills har vi inte gjort det, men det borde vi egentligen göra, säger Ingrid Thörnqvist.

I det egna materialet försöker SVT:s utrikesredaktion att inte fokusera enbart på konflikter. Reportrarna har ämnesområden att bevaka istället för geografiska

bevakningsområden. På detta sätt får man en bättre framförhållning, det blir mindre av brandkårsutryckningar och mer av sammanhang. Idag jobbar redaktionen med en medveten strategi att leta efter positiva utvecklingstendenser, vilket gör att frågor som rör kvinnor automatiskt får större utrymme, förklarar Ingrid Thörnqvist.

– Som public-service TV-bolag ingår det i vårt uppdrag att lyfta fram demokratisk utveckling i världen. Att bara rapportera från krig och konflikter ger en felaktig bild av verkligheten. Vi måste finnas på plats före – och efter – och förklara sammanhangen. Då kan vi bidra till att människor får en sannare bild av världen.

Konsekvensneutralitet är ett begrepp som ofta används inom journalistiken. Principen bygger på tanken att journalisten inte ska ta hänsyn till följderna av en publicering. Tankarna bakom principen är bra; en journalist ska inte låta sig hämmas av egna eller andras intressen i situationer där han/hon har möjlighet att publicera information som är sann och av allmänt intresse.

Men för att principen inte ska få förödande konsekvenser måste en rad hänsynstaganden göras för att skydda individen. I "Spelregler för press radio och TV" fastslås bland annat att offren vid brott och olyckor måste visas största möjliga hänsyn.

UR SPELREGLER FÖR PRESS, RADIO OCH TV, PUBLICERINGSREGLERNA:

Punkt 9. Visa alltid offren för brott och olyckor största möjliga hänsyn. Pröva noga publicering av namn och bild med hänsyn tagen till offren och deras anhöriga.

Punkt 15. Överväg noga konsekvenserna av namnpublicering som kan skada människor. Avstå från sådan publicering om inte ett uppenbart allmänintresse kräver att namn anges.

Ansvar att följa de etiska reglerna ligger på varje enskild journalist. Avgörandena kan ofta vara svåra. En kvinna vill berätta om att hon blivit utsatt för våldtäkt och ställer upp med namn och bild. Vilka konsekvenser kan det få? Förstår hon vad detta kan medföra? Utsätter jag personen för fara? Är hon i chock eller ställer hon upp för att få upprättelse och kanske ångrar sig sedan? Förstår personen i fråga vad det innebär att vi lever i en globaliserad värld där information kan spridas blixtnabbt över alla gränser?

Idag skildrar media de sexuella övergrepp som kvinnor utsätts för i konflikter. Att våldtäkter ingår som en del i krigföringen är inget nytt i sig, men fenomenet började uppmärksammas först i samband med krigen i före detta Jugoslavien och Rwanda i 1990-talets början. Det är viktigt att dessa fruktansvärda brott skildras, men tyvärr är det vanligt att kvinnor som utsatts för denna typ av brott utlämnas och exploateras av medierna. När kvinnor porträtteras och i värsta fall namnges riskerar de att utsättas för ytterligare brott och repressalier från förövarna. De riskerar också att bli stigmatiserade och utfrysta av sina familjer och i det egna samhället. Här är utmaningen att rapportera men skydda offren, som nästan alltid är oerfarna av media och inte förstår vilka konsekvenser det kan få att ställa upp på en intervju.

Ett sätt att göra sig mer säker på att en kvinna som intervjuas får stöd och är medveten om vad det innebär att låta sig intervjuas är att vända sig till kvinnoorganisationer. Den 4 november 2003 hade Dagens Nyheter en intervju med tre kvinnor från Kosovo som våldtogs under kriget. De tre kvinnorna får

i artikeln fingerade namn och återges inte i bild. Efter som de tre vittnat i Krigsförbrytartribunalen i Haag var detta villkoren för intervjun. Läsaren får trots detta en stark berättelse om vad som hände dem under kriget. Journalisten fick kontakt med kvinnorna genom en kvinnoorganisation.

I de ingående beskrivningarna av våldtäkt och andra övergrepp mot kvinnor finns ofta ett inslag av frosseri. Våldtäkter illustreras med bilder som har en pornografisk ton. Det är inte alltid nödvändigt att ha så ingående beskrivningar för att nå fram till läsaren. Att använda alltför starka ord och bilder kan leda till en eskalering där till slut bara de grävsta brotten är värda att rapportera.

När det gäller våldtäkter, sexuella övergrepp, våld mot kvinnor och människohandel är det inte ovanligt att offret mot sin vilja publiceras i bild. En vanlig illustration är att man arrangerar bilder där en kvinna "spelar" offret som beskrivs i texten. Förövaren är inte i fokus utan offret. Det är självklart att den som är anklagad eller åtalad men inte dömd inte ska hängas ut i media, men vad ska gälla för brottsoffer?

Aftonbladet hade den 5 september 2002 på löpsedeln en bild av en kvinna i militäruniform och rubriken "Officer åtalad för sexbrott mot kvinnlig kapten". När läsaren bläddrade sig fram till artikeln visade det sig att kvinnan på bilden inte var den som var skyldig till brott utan den kvinna som utsatts för och anmält händelsen. Hon var återgiven tydligt i bild och med namn och ålder utsatt. Den utpekade förövaren, en svensk officer som anklagades för att ha utfört handlingen mot sin kollega när de bägge tjänstgjorde i Kosovo, varken namngavs eller fanns på bild. Kvinnans identitet avslöjades i tidningen trots att hon enligt texten tvekade att komma till Sverige för att delta i rättegång mot den svenske officeren just av rädsla att hängas ut i media. Utöver själva beskrivningen av brottet kommenteras kvinnan med orden "Hade sex med spion – också". Denna skrivning låter antyda att det övergrepp hon anmält egentligen var sex hon själv var med på.

► FAXIMIL UR AFTONBLADET 02.09.05. KVINNA TILL KVINNA HAR FÖRÄNDRAT BILDEN FÖR ATT SKYDDA PERSONENS IDENTITET.

SEXSLAV I GISLAVED

▲ FAXIMIL UR EXPRESSEN 05.05.15. KVINNA TILL KVINNA HAR FÖRÄNDRAT BILDERNA FÖR ATT SKYDDA PERSONERNAS IDENTITET.

Ett annat exempel av hur de som utsatts för brott hängs ut i media är Expressens rapportering om ett fall av människohandel som uppdagades i Sverige under våren 2005. Expressens nyhetsreporter försökte få en intervju med den 17-åriga flickan från Kosovo som utsatts för människohandel. Flickan vittnade i rättegång i Sverige mot förövarna och hade skyddad identitet. När flickan inte ville ställa upp på intervju reste reportern istället till hennes hemby i Kosovo och besökte familjen. Reportern intervjuade föräldrarna och fick med sig ett foto på dottern hem. Intervjun och bilden på flickan publicerades i Expressen söndagen den 15 maj

2005 under rubriken "Sexslav i Gislaved". Både flickan, hennes föräldrar och hemorten nämndes vid namn i artikeln. När Kosovos näst största dagstidning, Lajm, såg Expressens artikel på Internet valde även de att publicera namn och bild på flickan. I och med att hennes identitet blivit känd i hemlandet kommer hon troligen aldrig att kunna återvända dit. I SVT-programmet Mediemagasinet, 05.11.24., försvarar Expressens chefredaktör Otto Sjöberg publiceringsbeslutet med att det skulle hjälpa flickan att få skydd i Sverige: "Det är viktigt att sätta fokus på frågan", säger han i programmet. Resultatet blev att flickan idag lever under hot.

EXPLOATERINGEN av den 17-åriga flickan från Kosovo är ett grovt övergrepp mot de etiska spelreglerna för press, radio och TV som både Journalistförbundet och Tidningsutgivarna står bakom. Hur kommer det sig att spelreglerna inte efterlevs? Behöver de revideras för att passa vår globaliserade värld? Vilka punkter är svaga? Hur skulle man kunna få in ett genusperspektiv?

Målet för all journalistik borde vara att skildra människor på ett sanningsenligt och etiskt sätt. Men så ser verkligheten inte alltid ut. Både kvinnor och män beskrivs många gånger på ett sätt som förstärker stereotyper som är negativa både för individen och samhällsutvecklingen i stort. På grund av de rådande förhållandena i samhället, där män fortfarande åtnjuter mest makt och kvinnor ofta exploateras som kön, är kvinnor särskilt utsatta för mediernas negativa verkningar. I media är det lätt att urskilja de härskartekniker, sätt att utöva makt, som den norska forskaren och politikern Berit Ås observerat och satt namn på.

En vanligt förekommande härskarteknik är att osynliggöra. När kvinnor inte förekommer i samma utsträckning som män i media är det att osynliggöra dem. Kvinnor osynliggörs också genom att de sällan skildras som aktörer. Enligt den tidigare nämnda mediegranskningen från 2005 är kvinnor procentuellt sett oftare framställda som offer än vad män är, 19 respektive 11 procent. Globalt är siffrorna 19 respektive 8 procent.

Ett annat sätt att utöva makt är undanhållande av information. När media inte förmedlar information om kvinnors villkor och tillvaro eller ens tar in information från kvinnor i lika stor utsträckning som män så påverkar det både vår bild av samhället och det politiska beslutsfattandet.

Makt kan också utövas genom det som kallas dubbelbestraffning. Kvinnor uppmanas ofta att säga ifrån och hävda sin rätt. Men när de väl gör det får de finna sig i att beskrivas som "bulldozers", "bitchar" och som "okvinnliga".

Ännu ett sätt att utöva makt är påförande av skuld och skam. Det finns en stark trend i samhället att kvinnor ska klä sig och uppföra sig sexigt. Men när de väl gör det händer det ofta att de beskrivs som och anklagas för att vara utmanande och provocerade, till exempel i våld-

ANNA ROOSVALL
FORSKARE VID FAKULTETEN
FÖR JOURNALISTIK, MEDIER
OCH KOMMUNIKATION VID
STOCKHOLMS UNIVERSITET

Utrikesjournalistiken är en mans- och nationsfixerad genre. När kvinnor finns med legitimeras det ofta med deras relation till män. Det hävdar Anna Roosvall som skrivit en avhandling om utrikesjournalistikens antropologi.

Kvinnor beskrivs med uppgifter om de har barn, är gifta, hur de är klädda, hur gamla de är etc. Kön framhålls i relation till kvinnor på ett helt annat sätt än i förhållande till män. Mannen är människa, han är norm, medan kvinnan är sitt kön – en kvinna, konstaterar Anna Roosvall.

– Man kan se ett mönster att kvinnor inte framställs som om de gör något. De fungerar mer som en illustration, och bara finns där eller är utsatta för vad någon annan gör.

Anna Roosvall har studerat utrikes-sidorna under en sammanhängande vecka, vid tre tidpunkter; 1987, 1995 och 2002*. Fem svenska dagstidningar ingår i studien; Arbetarbladet, Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Vestmanlands Läns Tidning och

Metro. Totalt 1160 artiklar ingår i undersökningen. Under de år som studien omfattar har antalet inslag där bara kvinnor finns med ökat något, från två procent 1987 till fem procent 2002. Motsvarande siffra för männen är 63 respektive 59 procent. En tjugondel bara kvinnor jämfört med tre femtedelar bara män år 2002, alltså. I 16 procent av inslagen förekom både kvinnor och män.

– Jag ville också titta på i vilka sammanhang kvinnor förekommer när de väl är med på utrikessidorna. Framför allt fann jag dem i bildnotiser och i på-plats-reportage. Genomgående kan man säga att kvinnorna beskrivs på ett exotiserande sätt, där det som är främmande och annorlunda lyfts fram, säger Anna Roosvall.

Det exotiserande inslaget i utrikesrapporteringen har ökat, enligt Anna Roosvall. En anledning till det kan vara att antalet bildnotiser ökat kraftigt sedan gratistidningarnas tillkomst. I bildnotiserna beskrivs kvinnorna i passiv form och är oftast namnlösa. Här skiljer sig beskrivningen något åt vad gäller vita och färgade kvinnor, de färgade framställs oftare på bild med nakna kroppsdelar.

– Bildnotiserna har ökat i alla tidningarna. När kvinnorna dyker upp i den här genren är det ofta för att illustrera hur det är i olika län-

der. De får personifiera myten om ett land.

Som ett exempel tar Anna Roosvall en bildnotis om valet i Algeriet 1995. Valet omgavs av våldsamheter, något som illustreras med en bild på en kvinna som är klädd i sjal och håller upp en bild på en av presidentkandidaterna, med texten: "En kvinna med ett porträtt av presidenten...". Kvinnan är namnlös, gör inte någon aktiv handling, inget verb är använt för att beskriva vad hon gör och hon har inte något att göra med de våldsamheterna som beskrivs i en notis under bilden.

Både när det gäller bildnotiser och på-plats-reportage så nämns kvinnor ofta i sammanhang som har att göra med uråldrighet och tradition. Här samspelar myten om kvinnan med patriarkala och koloniala strukturer, menar Anna Roosvall.

– Jag vill problematisera sambanden mellan världen, nationen och kön i utrikesjournalistiken i min avhandling. Utrikesjournalistiken är en genre som gör anspråk på att bevaka vad som händer i världen, men i själva verket är det de *vita västerländska männens* värld som vi får beskriven.

*"Utrikespolitikens antropologi, Nationalitet, etnicitet och kön i svenska tidningar". Anna Roosvall, 2005.

täktsfall. I de ingående beskrivningarna av hur kvinnor i konfliktdrabbade länder våldtagits och utsatts för sexuella övergrepp finns stora inslag av skuld och skam.

Objektifiering är ett annat sätt att utöva makt på. När nyhetsmedia publicerar bilder på kvinnors kroppar, mer eller mindre avklädda och ofta namnlösa, blir kvinnor objekt. I ett fåtal fall kan det finnas skäl att göra detta, men i de flesta fall sker det bara av slentrian. En text om människohandel illustreras inte med en bild av män på en bar utan genom en kvinna som poserar på någon porrklubb. Många gånger får kvinnor också illustrera en text utan att ha direkt koppling till innehållet.

Ytterligare ett sätt att utöva makt på är att förlöjliga en individ eller grupp. Att ständigt kommentera hur kvinnor och flickor ser ut och klär sig innebär att de förminsas som människor. Ett annat sätt att förlöjliga och förminska är att fokusera på person framför kompetens. Enligt mediegranskningen från 2005 nämns kvinnors familjestatus mycket oftare än mäns. I svensk media anges familjestatus för 15 procent av kvinnor som är nyhetssubjekt respektive 7 procent av männen. Kvinnan medverkar inte utifrån egen kompetens utan som någons hustru, mor eller dotter. Globalt är siffrorna 17 respektive 5 procent.

Ett exempel på hur kvinnor förminsas i media finns att läsa i Dagens Nyheter den 7 januari 2006. Under rubriken "Kvinnor i vitt tar makten" berättar två olika reportrar om två nyutnämnda presidenter. Chiles nya president Michelle Bachelet image beskrivs, hon är ständigt klädd i vitt. I övrigt framställs hon som en person med många personliga och politiska erfarenheter som fört henne till presidentposten. Den andra kvinnan i vitt är Liberias Ellen Johnsson Sirleaf. Trots att hon både varit minister i landets tidigare regering, arbetat för Världsbanken och för FN samt har suttit i fängelse av politiska skäl så nämns inte det i artikeln. Läsaren får däremot veta att hon kallas "Mama Ellen" och frågan ställs om folklig popularitet och karisma räcker för att lösa Liberias enorma problem. Artikeln nämner inte heller att Johnsson Sirleaf i valet stod mot och vann över en fotbollsmiljonär. Är det korrekt att framställa Johnsson Sirleaf som en politisk novis och populist? Vad ger rubriken för effekt på läsaren?

Både text och foto är viktiga för att ge en balanse-rad bild. Det räcker alltså inte med att kvinnor och män beskrivs på ett sakligt sätt i en text, bildvalet är minst lika avgörande för helhetsintrycket. Ett exempel är en artikel i Sydsvenskan den 15 oktober 2004 där fem

För vänster: Betty Webster från Israel, Barbara Rosenzweig från Ecuador, Margareta, Rita Garavito från Spanien, Loni Eisenstein Bluhm från Liberia och Rita Madsen från Palestina.

De kräver sin plats i fredsarbetet

Organisationen "Kvinna till kvinna" samlade i går kvinnor från krigsdrabbade länder.

STOCKHOLM. - För alla som kräver freds eller alla kvinnors rättigheter och projekt på internationell nivå har ett viktigt ögonblick kommit. Det är när kvinnor från krigsdrabbade länder samlas i Stockholm för att diskutera sin situation och för att kräva sin plats i fredsarbetet.

En kvinnlig aktivist har det svårt att få sin röst hörd i ett land som inte är hennes. Hon är en av de många kvinnor som samlas i Stockholm för att diskutera sin situation och för att kräva sin plats i fredsarbetet.

Fredensarbete
För kvinnor från krigsdrabbade länder är det viktigt att få sin röst hörd i ett land som inte är deras. De samlas i Stockholm för att diskutera sin situation och för att kräva sin plats i fredsarbetet.

En kvinnlig aktivist har det svårt att få sin röst hörd i ett land som inte är hennes. Hon är en av de många kvinnor som samlas i Stockholm för att diskutera sin situation och för att kräva sin plats i fredsarbetet.

Fredensarbete
För kvinnor från krigsdrabbade länder är det viktigt att få sin röst hörd i ett land som inte är deras. De samlas i Stockholm för att diskutera sin situation och för att kräva sin plats i fredsarbetet.

En kvinnlig aktivist har det svårt att få sin röst hörd i ett land som inte är hennes. Hon är en av de många kvinnor som samlas i Stockholm för att diskutera sin situation och för att kräva sin plats i fredsarbetet.

Fredensarbete
För kvinnor från krigsdrabbade länder är det viktigt att få sin röst hörd i ett land som inte är deras. De samlas i Stockholm för att diskutera sin situation och för att kräva sin plats i fredsarbetet.

kvinnorätts- och fredsaktivister intervjuas. Det är ganska ovanligt i media generellt med en så stort uppslag text där kvinnor framställs som aktörer. Kvinnorna ger ett starkt och politiskt aktivt intryck. De är aktivister som talar om konflikter i generella och personliga termer. För att illustrera artikeln ombads de fem kvinnorna att gå i rad i armkrok. De skrattar. Bildillustrationen förmedlar värme och gemenskap och gör betraktaren glad. Man ser att de vill samarbeta. Som betraktare kan man uppfatta det som en nyhet i sig, här är det kvinnor som vill förändra något och tror att det är möjligt. Men förmedlar bilden makt, seriositet och förmåga att verkligen utföra något? Skulle män i motsvarande ställning porträtteras på samma sätt. Skulle de ens få frågan om att gå arm i arm?

■
Frågan "Finns det någon här som har blivit våldtagen och pratar engelska?" fälldes av en BBC-reporter i Kongo 1960, enligt krigskorrespondenten Edward Behrs memoarer. Den har fällts många gånger sedan dess, inte minst i flyktingläger under kriget i forna Jugoslavien. Kvinnan som offer för krigets fasa är ett väl exponerat nyhetsobjekt. Varför stannar skildringen

av kvinnors vardag i konflikter så ofta där? Kvinnor utgör ofta mer än hälften av befolkningen i konfliktdrabbade länder och detta faktum borde återspeglas i medias rapportering. Att inte skildra kvinnors verklighet i konflikter är att agera partiskt. Det går att skildra kriget på många sätt. Om bakgrunden till konflikten belyses av både kvinnor och män, om kvinnor skildras som aktörer, om kvinnor får uttala sig om experter och om kvinnors verklighet beskrivs i media ökar inte bara möjligheten till förståelse utan också intresset för det som skildras.

FYRA UPPMANINGAR FRÅN KVINNA TILL KVINNA

- ▶ **Se till att kvinnor syns i konfliktrapporteringen**
- ▶ **Se till att kvinnor syns som aktörer – inte bara som offer**
- ▶ **Tillfråga kvinnor som experter på konflikten och samhället i stort – inte bara i frågor rörande det egna könet**
- ▶ **Se till att det civila samhället är synligt i rapporteringen**

Kvinna till Kvinna stödjer kvinnoorganisationer i krigs- och konfliktdrabbade länder i Mellanöstern, västra Balkan och södra Kaukasus. Kvinna till Kvinna arbetar för att stärka kvinnors rättigheter och för kvinnors deltagande i freds- och demokratiprocesser.

© Kvinna till Kvinna
foton: s 1 Jaafar Ashtiyeh/Scanpix
s 7 Ove Jonsson, Sydsvenskan
s 8 och 9 Donald Boström
grafisk form: AB Typoform
tryck: Halmstad tryckeri, 2006
ISBN: 91-974999-6-X

► Varför fokuserar media på kvinnor som offer i konfliktbevakningen? Varför skildras kvinnor så sällan i andra roller? Kvinnor är aktörer i krig och konflikt; de är freds- och människorättsaktivister, politiker, hjälparbetare, familjeförsörjare och soldater. Varför får vi inte se mer av det som sker vid sidan av fronten, bortom makthavarnas intriger och låsta positioner? Vilka effekter får den ensidiga bevakningen? Påverkar den till och med konflikten i sig?

Media bestämmer vilka bilder vi får se av världen. Det som syns i media finns och påverkar i sin tur den politiska dagordningen. I arbetet med kvinnor i krig och konflikter har Kvinna till Kvinna uppmärksammat obalansen mellan könen i nyhetsrapporteringen. Kvinnor förekommer mer sällan än män och när de finns med är det vanligt att redan utsatta individer exploateras.

Ett sätt att komma vidare mot en god och könsbalanserad journalistik är att analysera hur män och kvinnor beskrivs i media. Förhoppningsvis kan den här foldern initiera en analys och skapa debatt om vad som bör förändras för att uppnå en mer sanningsenlig och verklighetsförankrad konfliktbevakning.

KVINNA TILL KVINNA

www.iktk.se